

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ І МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 316.33; 332.1

DOI: 10.37332/2309-1533.2022.1.11

JEL Classification: H41, H79, O13, O17, O31, Q28

Кривокульська Н.М.,
*канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри
менеджменту, публічного управління та персоналу*
Онофрійчук Д.М.,
*здобувач ОНП за спеціальністю «Менеджмент»,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль*

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ У ФУНКЦІОНАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ ІНСТИТУТІВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Kryvokulska N.M.,
*can.d.sc.(econ.), assoc. professor, associate professor at the
department of management public administration and personnel,*
Onofriichuk D.M.,
*acquisition of the educational and scientific
program in the specialty "Management",
West Ukrainian National University, Ternopil*

INNOVATIVE APPROACHES IN THE FUNCTIONAL ACTIVITY OF PUBLIC INSTITUTIONS TO ENSURE THE ECOLOGICAL DEVELOPMENT OF TERRITORIES

Постановка проблеми. Сьогодні вкрай важливим є питання інноватизації функціональної діяльності публічних інститутів щодо забезпечення екологічного розвитку територій. Інститут держави, виконуючи головне функціональне навантаження в екологічній сфері, що є його конституційним обов'язком, повинен будувати свою діяльність, переходячи від принципу «реагування» на принцип «запобігання», налагоджувати комунікативні взаємовідносини з іншими публічними інститутами, делегувати виконання частини функцій недержавним структурам і органам місцевого самоврядування, модернізувати використовувані механізми і методи впливу з метою захисту довкілля на різних рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання екологічного розвитку територій, їх еколого-економічної збалансованості висвітлені у наукових працях Л. Мельника, В. Тарасової, М. Хилька та інших науковців і практиків. Інноваційні підходи до функціонального навантаження суб'єктів управління екологічною сферою, в тому числі, публічних інститутів, досліджували Д. Лук'яненко, О. Чальцева, В. Полтерович та ін. Незважаючи на істотний науковий доробок, інноватизація функціональної діяльності публічних інститутів щодо забезпечення екологічного розвитку територій не стала предметом комплексного наукового дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування значимості реалізації функціональної діяльності щодо забезпечення екологічного розвитку територій та використання інноваційних підходів у цій діяльності. Для досягнення мети було поставлено наступні завдання: обґрунтувати, що екологічний розвиток є викликом сучасності; довести вплив глобалізаційних процесів на екологізацію публічної сфери та функціональну діяльність публічних інститутів щодо забезпечення екологічного розвитку територій; аргументувати значимість екологізації економіки та територіального екологічного розвитку на різних рівнях і визначити рольове й функціональне навантаження публічних інститутів щодо цього; ідентифікувати напрями використання інноваційних підходів у функціональній діяльності публічних інститутів щодо забезпечення екологічного розвитку територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Динамізм зовнішнього середовища і продуковані ним чинники впливають на усі сфери життєдіяльності суспільства, формуючи сучасні виклики різного характеру та вимагаючи інноваційних підходів у функціональній діяльності публічних інститутів щодо забезпечення екологічного розвитку територій.

У науковій літературі поняття «виклик» трактується по-різному. Так, Д. Белл і Е. Гідденс [1; 2] вважають «виклик» проблемою сучасності, що набуває загрозливого характеру через зростання масштабів викликів у сучасному суспільстві. У. Бек [3] висловлює думку, що «виклики» формують «суспільство ризику», а також є регуляторами сучасного суспільства.

Логічно припустити, що зростання масштабів викликів у сучасному суспільстві означає, що виклики торкаються різних процесів: глобалізації, децентралізації, інноватизації, екологізації тощо.

Під глобалізацією автор літературного джерела [4] розуміє інтенсифікацію, інтеграцію та уніфікацію економічних, політичних, соціальних і культурних зв'язків, посилення взаємозалежності між країнами і народами, що є закономірністю розвитку сучасної цивілізації.

Процеси глобалізації за змістом та структурою є надзвичайно складними, багатогранними і суперечливими, що унеможливорює формулювання єдиного, прийнятного для всіх випадків визначення їх впливу на національні економіки. Найважливішими аспектами в цьому плані визначено: розширення конкуренції між ними та господарюючими суб'єктами; трансформацію економічних функцій держави та делегування на глобальний рівень окремих з них; розширення сфер впливу за межі національних кордонів згідно з новими глобальними правилами економічної діяльності; здійснення основоположних змін у структурі національної економіки та формування нового середовища для національного розвитку в цілому; посилення процесів міжнародної інтеграції та взаємодії національних господарств, що перетворюється на наймогутніший фактор їх функціонування [5].

Вплив глобалізаційних процесів у публічній сфері позначився на зміні місії держави, структури, функцій і технологій її політики й управління в сучасному суспільстві. В публічній сфері це призвело одночасно до підвищення ролі державних і недержавних акторів у виробництві й здійсненні публічної політики й змінило систему їх відносин в напрямку співпраці. При цьому здійснився перехід від адміністративної держави до держави координаційної, а в сфері недержавної активності зросло значення «залучення в суспільні відносини». Роль координаційної держави в цьому випадку полягає в тому, щоб забезпечити рівний доступ до політичного рішення, захистити зрозуміле використання й стимулювати відповідні інститути публічного управління [6].

Ідентифікуючи глобальні ризики, звернемося до традиційної класифікації, запропонованої Всесвітнім Економічним Форумом (WEF) [7]. Згідно з цією класифікацією, глобальні ризики поділяються на п'ять груп: економічні ризики, ризики навколишнього середовища, геополітичні, соціальні і технологічні ризики.

Класифікуючи глобальні проблеми сучасності, український дослідник Д. Лук'яненко виділяє три групи загальноцивілізаційних проблем, а саме: проблеми взаємодії «природа-суспільство», до яких відносить демографічну проблему та проблему ресурсного забезпечення існування людства; проблеми розвитку і забезпечення майбутнього людини, тобто проблему освоєння світового океану, інформатизації та інтелектуалізації розвитку, а також безпеки розвитку; та проблеми суспільно-економічних взаємовідносин, тобто екологічні, етнічно-релігійні проблеми та проблеми нерівномірності розвитку [8].

У контексті напрацювання і аргументування доцільності використання інноваційних підходів у функціональній діяльності публічних інститутів щодо забезпечення екологічного розвитку територій важливо вказати на те, що:

– процеси глобалізації чинять вплив на розвиток економіки і економічних процесів на різних рівнях (наприклад, через зміни у структурі економіки та побудову нових умов для розвитку суб'єктів (учасників) економічних відносин);

– глобальні виклики і проблеми значною мірою є джерелом однойменних викликів і проблем, що існують в державі. До прикладу, у Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021–2027 роки [9, с. 180-181] констатовано, що «зміна клімату – одна з найгостріших екологічних проблем, яка стоїть перед людством вже сьогодні... Ознаки зміни клімату проявляються у вигляді тенденції до глобального потепління, викликаного парниковим ефектом, а також непередбачуваності погодних явищ... В Тернопільській області відбувається різке зниження рівня ґрунтових і підземних вод. З'явилися ін'язивні види комах та рослин, які становлять загрозу для місцевої флори і фауни».

Також в Україні на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях спостерігаємо проблеми, які класифіковані як глобальні проблеми сучасності і які стосуються:

– взаємодії в системі «природа-суспільство»;
– забезпечення екологічної безпеки розвитку;
– врахування екологічної складової у соціально-економічних та організаційно-економічних взаємовідносинах.

Ці проблеми безпосередньо дотичні до процесів функціонування і розвитку економіки. Так, наприклад, процеси виробництва і споживання продукції стосуються взаємодії в системі «природа-

суспільство» і зумовлюють забруднення довкілля, що є серйозною проблемою сучасності на усіх рівнях (рис. 1).

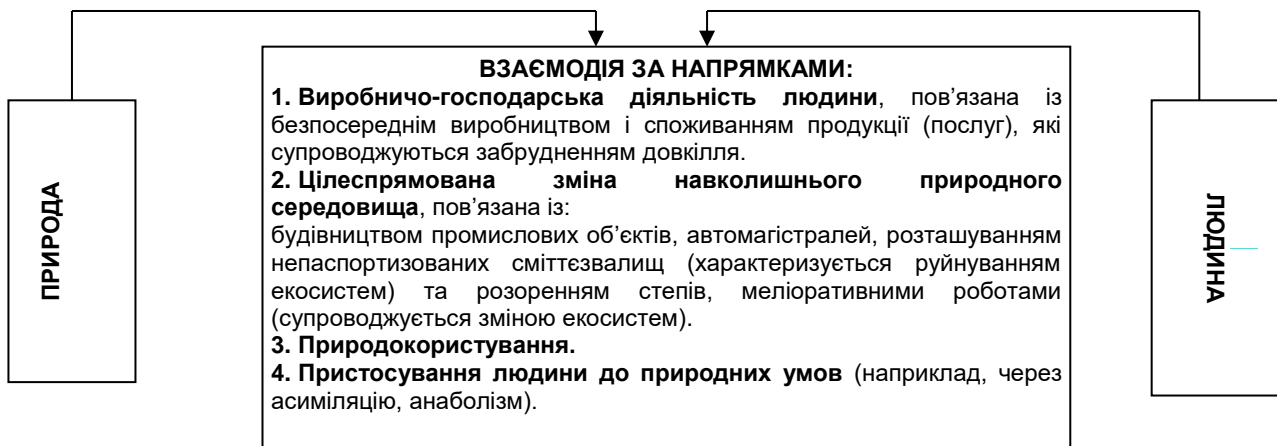

Рис. 1. Схематичне зображення взаємодії в системі «людина – природа»

Джерело: сформовано на основі [10, с. 10]

Напрямом взаємодії в системі «природа-суспільство» є природокористування. Як джерело ризику його слід розглядати в таких аспектах: ресурсоспоживання; нераціональне використання природних ресурсів; неналежне поводження з природними ресурсами [10, с. 14] (рис. 2).

Рис. 2. Аспекти розгляду природокористування як джерела ризику

Джерело: сформовано на основі [10, с. 14]

Констатація існування проблем щодо екологічної безпеки розвитку української держави та необхідність їх вирішення закладені в Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», у якій визначено вектор розвитку і вектор безпеки України. Вектор розвитку позиціоновано наступним чином: «це забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя... необхідно відновити макроекономічну стабільність, забезпечити стійке зростання економіки екологічно невиснажливим способом» [11]. Вектор безпеки спрямовується на те, що «особливу увагу потрібно приділити безпеці життя та здоров'я людини, що неможливо без ефективної медицини, захищеності соціально вразливих верств населення, безпечного стану довкілля і доступу до якісної питної води, безпечних харчових продуктів та промислових товарів» [11].

Уточнюють, деталізують проблеми щодо екологічної безпеки територій стратегічні документи розвитку регіонів.

Так, у Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021–2027 роки зазначено, що «Тернопільська область знаходиться у зоні підвищеного ризику виникнення водних стихій та проявів їх шкідливої дії, що спричиняє різні за масштабами, у тому числі й катастрофічні затоплення, підтоплення і перезволоження територій, зсуви, карстові явища, обвали, пошкодження інженерних інфраструктур і комунікацій... Одна з суттєвих екологічних проблем області, від якої страждають майже всі регіони України, – це накопичення та неналежне зберігання непридатних або заборонених пестицидів та агрохімікатів... В області розташовано 214 об'єктів підвищеної небезпеки» [9] (табл. 1).

Проблеми щодо врахування екологічної складової у соціально-економічних та організаційно-

економічних взаємовідносинах пов'язані з організацією управління екологічними процесами життєдіяльності суспільства на різних рівнях, а також способами реалізації інтересів держави, її регіонів, територіальних громад (мається на увазі ресурсовитратність виробництва) відповідно.

Таблиця 1

Поводження із непридатними пестицидами в Тернопільській області (тонн)

№ з/п	Район	Кількість на кінець 2019 року	Примітка
1	Гусятинський	1,472	пестициди перезатарені у тимчасову тару
2	Лановецький	0,410	пестициди перезатарені у тимчасову тару
3	Підволочиський	4,5	пестициди перезатарені у тимчасову тару
4	Теребовлянський	6,4	пестициди перезатарені у тимчасову тару

Джерело: сформовано на основі [9]

Існування множини вказаних вище проблем актуалізує питання:

– глибокої інтеграції екологічної складової в національну економіку, тобто йдеться про екологізацію економіки на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях;

– застосування інноваційних підходів у функціональній діяльності публічних інститутів щодо забезпечення екологічного розвитку територій.

Екологізація – процес послідовного впровадження нової техніки і технології, нових форм організації виробництва, виконання управлінських та інших рішень, які дають змогу підвищити ефективність використання природних ресурсів з одночасним збереженням природного середовища та його поліпшення на різних рівнях. Під екологізацією економіки розуміють цілеспрямований процес перетворення економіки, спрямований на зниження інтегрального екодеструктивного впливу процесів виробництва та споживання товарів і послуг у розрахунку на одиницю сукупного суспільного продукту. Вона здійснюється через систему організаційних заходів, інноваційних процесів, реструктуризацію сфери виробництва та споживацького попиту, технологічну конверсію, раціоналізацію природокористування, трансформацію природоохоронної діяльності тощо [12].

Екологізація економіки є одним із векторів реалізації підходу, в основу якого покладено положення концепції стійкого (сталого) розвитку. Перевагами такого підходу є:

1) системність розгляду економічної, соціальної і екологічної компонент розвитку (системний підхід);

2) врахування ситуаційного фактору, що виявляється у коригуванні (зменшенні) стану забруднення довкілля і ресурсоспоживання (ситуаційний підхід);

3) погляд на економічну, соціальну і екологічну складові розвитку як на цілісність, об'єднання цих складових у єдине ціле (інтеграційний підхід).

Цінність підходу з позиції стійкого розвитку є значною, оскільки:

– і в умовах командно-адміністративної економіки, і в умовах економіки, що розвивається, які «пройшла» наша держава, пріоритети складових розвитку були такі: економічна, соціальна, а потім вже екологічна. Інтеграційний же підхід такі пріоритети виключає, передбачаючи синхронний розвиток усіх трьох складових;

– завдяки інтеграційному підходу ускладнюються взаємозв'язки між компонентами розвитку, однак, необхідність узгодженості у забезпеченні економічного, соціального та екологічного напрямів розвитку вимагає вдосконалення функціональних механізмів управління економікою на засадах екологізації.

Значимість вдосконалення цих механізмів підтверджує теза М. Хилько наступного змісту: «Загальновідомо, що сучасний тип екорозвитку свідчить про те, що суспільство розвивається прогресивно, а оточуюче його природне середовище – регресивно (під впливом суспільства). Якщо така тенденція розвитку компонентів соціоекосистеми зберігатиметься, то екологічні механізми приведуть до регресивного розвитку і природи, і людини загалом» [13].

Як бачимо із трактування дефініції «екологізація», остання, власне, передбачає і вимагає інноватизації функціонального навантаження усіх учасників забезпечення екологічного розвитку території, зокрема, публічних інститутів.

Публічні інститути – це «комплексна категорія, що включає в себе нормативний компонент (формальні та неформальні норми і правила), комунікативний компонент (комунікація між усіма суб'єктами публічного процесу), діяльнісний компонент (механізми і платформи взаємодії публічних акторів) і власне інституції (держава, громадянське суспільство, бізнес-структури, інститут омбудсмена тощо), що знаходяться у відносно довгострокових взаємозв'язках у конкретно заданому режимному середовищі. Представлений концепт публічних інститутів слід розглядати в контексті сучасних глобальних і трансформаційних процесів, з огляду на динаміку й характер зовнішніх факторів та специфіку внутрішньосистемних даних» [14, с. 56].

Провідну роль у механізмі екологізації відіграє державна політика, яка визначає умови раціонального використання природних ресурсів, поліпшення якості навколишнього середовища, створює інституціональне забезпечення екологізації суспільного виробництва [15, с. 128].

Державна політика визначає те, які публічні інститути є учасниками щодо забезпечення екологічного розвитку території і яке функціональне навантаження на них буде покладене. Адже «у перехідних системах держава є одним із головних суб'єктів, що визначає стратегію розвитку при збереженні своєї ролі в процесі управління. Державні інститути в різних системах мають більше ресурсів і можливостей для артикуляції інтересів суспільства й виявлення основних соціальних, економічних, політичних та інших проблем, що вимагають свого рішення» [14, с. 67]. Разом з тим, «інституціональний підхід означає, що аналіз публічної політики передбачає врахування того, як конфігурація інтересів та ідей в інституціональному контексті формує й визначає процес вироблення політики. Інститути не існують ізольовано, вони постійно взаємодіють у процесі формування публічної політики, можуть одночасно брати участь на різних рівнях політики та виробляти альтернативні варіанти рішень» [14, с. 64].

Логіка інституціонального розвитку (зміни) включає, як правило, два компоненти – інноваційний, що породжується в результаті природного відбору або конструювання, й імітаційний, що виникає внаслідок запозичення (трансплантації) інститутів із інших успішних інституціональних систем [16]. У публічній політиці це проявляється у здатності системи адаптуватися до нових викликів постмодерної доби і відповідати духу часу в інституціональному вимірі, формуючи інноваційний шлях розвитку [14, с. 61].

Однією із функцій держави щодо забезпечення екологічного розвитку території є економічна. Економічне регулювання реалізується через податкову політику, одним із інструментів якої є екологічний податок. Він є загальнодержавним обов'язковим платежем.

Враховуючи положення законопроектів, висновки Рахункової палати, досвід європейських країн, у літературному джерелі [17] зроблено висновок, що зміни процесів нарахування і сплати екологічного податку повинні базуватися на напрямках, представлених на рис. 3.

Напрями проведення змін у процесах нарахування і сплати екологічного податку

- 1) закріплення цільового призначення екологічного податку, шляхом спрямування його до Спеціального фонду Державного бюджету України з подальшим використанням виключно на цільові природоохоронні заходи, в тому числі на спільне фінансування проєктів екологічної модернізації підприємств. Виділення коштів з такого фонду має здійснюватися за чітким порядком та критеріями, встановленими Кабінетом Міністрів України. При цьому, має враховуватись позитивний екологічний ефект, який буде досягнуто за наслідками цільового використання цих коштів, а також обсяг екологічного податку, який був сплачений особою, яка звернулась за отриманням коштів зі спецфонду;
- 2) ставки екологічного податку мають встановлюватися на рівні, який забезпечував би зменшення викидів / скидів у навколишнє природне середовище та утворення відходів, й одночасно не пригнічував би економічну активність в Україні, тобто бути співрозмірними шкоді, яка завдається навколишньому природному середовищу, впливу на суб'єктів господарювання, зокрема, можливість їх сплачувати податок у збільшеному розмірі та спроможність за таких умов здійснити екологічну модернізацію;
- 3) в умовах, що склались на сьогодні у зв'язку з пандемією коронавірусу, підвищення ставок екологічного податку має вступати в дію по завершенню пандемії й терміну для відновлення підприємств після пандемії (орієнтовно, не раніше 2023–2024 рр.), враховуючи фінансовий стан підприємств – платників екологічного податку, а також факт зменшення забруднення довкілля у період карантинних обмежень;
- 4) збільшення ставок має бути поступовим та з урахуванням європейського досвіду – з одночасним зниженням інших ставок податків задля збереження стабільного рівня фіскального навантаження;
- 5) має бути передбачена диференціація ставок екологічного податку за перевищення встановлених дозвільних норм викидів / скидів / обсягів утворення відходів, з метою стимулювання суб'єктів господарювання дотримуватися встановлених дозвільних норм й вкладати гроші на реконструкцію та модернізацію;
- 6) пропозиція щодо запровадження процедури зменшення суми екологічного податку шляхом надання індивідуальних (секторальних, галузевих, групових та ін.) податкових пільг або виділення коштів, які можуть розглядатися як державна допомога, має бути узгоджена із законодавством у сфері державної допомоги, тобто спочатку має відбутися узгодження Податкового кодексу України та Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» щодо податкових пільг.

Рис. 3. Напрями проведення змін у процесах нарахування і сплати екологічного податку
Джерело: сформовано на основі [17]

Доповнюючи дані рис. 3 в контексті інноватизації функціональної діяльності публічних інститутів щодо забезпечення екологічного розвитку території, вкажемо на те, що особливо виважений підхід має бути стосовно бізнес-структур, оскільки вони: є основними забруднювачами довкілля відповідної

території; наносять шкоду навколишньому середовищу; є джерелом ризиків для довкілля територіальної громади і її жителів. З іншого боку, має право на життя пропозиція б, представлена на рис. 3, яка стосується пільг в екологічному оподаткуванні.

Тому слід враховувати той факт, що, загалом, суб'єкт господарювання не зацікавлений у захисті довкілля і реалізації природоохоронних заходів, оскільки відсутність (мінімальний рівень) екологічних витрат для нього є економічно вигідною. Більше того, незначні існуючі ставки екологічного податку також не мотивують підприємства підвищувати екологічність власного виробництва. Отже, функцією держави має бути стимулювання суб'єкта господарювання екологізувати виробничу діяльність через зміну технологічного процесу виробництва продукції.

У перспективі це дозволить підприємству:

- поступово зменшити екологічні витрати;
- виробляти екологічно чисту продукцію і реалізувати її за вищими цінами;
- при виробництві екологічно чистої продукції бути звільненим від податку на прибуток (наприклад, як у США), якщо це буде узгоджено з іншими законодавчими і нормативно-правовими актами нашої країни. До прикладу, «в Євросоюзі існує позиція учасників з приводу звільнення від ПДВ... Можливо надання звільнень від оподаткування з компенсацією податкового кредиту (при застосуванні ставки 0%) для наступних категорій: ... товари і послуги, які є важливими для тієї або іншої країни, враховуючи рішення особливо значущих проблем соціального й економічного характеру...» [18].

Перевагами для території, де функціонує таке підприємство, будуть:

- зменшення її забруднення;
- її економічний і екологічний розвиток.

Додатково аргументуючи вказане вище, звернемося до джерела [19], де вказується, що «новітні тренди змін управлінської думки надані на мапі трендів 2019 [20], розробленої інститутом передбачення (Infuture hatalska) і опублікованої в лютому 2019, згруповані у п'ять видів трендів: технологічні, економічні, екологічні, суспільні та комунікаційні».

Стверджуючи, що функцією держави має бути стимулювання суб'єкта господарювання екологізувати виробничу діяльність через зміну технологічного процесу виробництва продукції, розуміємо, що це знаходиться більшою чи меншою мірою у площині усіх трендів. Якщо ж вважати, що «мотивація – це здатність індивідуума бути захопленим і досягати певних цілей виходячи з його внутрішніх потреб, а стимулювання – це зовнішня стосовно людини система, яка ставить своєю метою збільшити рівень мотивації, яка закладається переважно в ранньому дитинстві й прямо пов'язана із системою цінностей людини», то додатково виникає питання необхідності інноватизації функціональної діяльності:

- освітніх установ (інститут держави) в контексті посилення їх екологічного навантаження;
- сім'ї (інститут сім'ї і виховання) в частині наповнення його екологічним змістом;
- релігійних організацій (соціокультурний інститут, інститут громадянського суспільства) щодо популяризації екологічної компоненти життєдіяльності місцевого населення, розвитку духовності суспільства. Так, «питання взаємозв'язку духовності людини, екології, прав та обов'язків, їх взаємодії та взаємодоповнення, відповідальність кожного перед Богом за дар життя, за природне довкілля – запорука вирішення глобальних екологічних проблем, які загрожують життю на Землі. Ми відповідальні перед Творцем всесвіту, за все, що робимо чи не робимо для того, щоб зберегти і подбати про землю і її природні багатства. У книзі "Левіт" читаємо: "...бо Я – Господь, Бог ваш ...земля Моя ...ви ж приходні й комірники в Мене" (Лев. 25.17.23)» [21].

Оскільки сучасний концепт публічної політики виходить за межі держави й передбачає включеність різнорівневих суб'єктів (громадських груп, державних і недержавних інституцій), то знаходження механізмів узгодження інтересів і пошук компромісних і консенсусних рішень представляють собою складний і багатокомпонентний процес, який залежить від різних чинників: режимної характеристики держави, інститутів, способів комунікації, культурних традицій в суспільстві тощо [14, с. 77].

Отже, інноваційні підходи у функціональній діяльності публічних інститутів щодо забезпечення екологічного розвитку території повинні стосуватися діяльності комплексу інституцій (держави, яка діє через державні органи різних рівнів; громадянського суспільства, інтереси якого реалізуються через громадські утворення, органи місцевого самоврядування; суб'єктів господарювання, які сплачують екологічний податок, здійснюють еколого орієнтовану функціональну діяльність тощо). Крім цього, такі складові, як формальні норми, комунікації, механізми впливу, «продукують» державні органи, що є суб'єктами публічної сфери. Отже, ці складові також повинні зазнати інноватизації.

Висновки з проведеного дослідження. За результатами дослідження встановлено, що інститут держави, виконуючи головне функціональне навантаження в екологічній сфері, повинен використовувати інноваційні підходи у реалізації такого навантаження. Для цього необхідно: модернізувати використовувані економічні методи впливу (стимулювання еколого орієнтованої діяльності, пільгове оподаткування в екологічній сфері); інноватизувати функціональну діяльність

інших інститутів, зокрема, державних (освітніх установ), недержавних (інститут сім'ї і виховання), інститутів громадянського суспільства (релігійних організацій).

Література

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: Опыт социального прогнозирования. Москва : Academia, 2004. 790 с.
2. Giddens A. A runaway World. How Globalization is Reshaping Our lives. London : Profile Books, 1999. 100 p.
3. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну. Москва : Прогресс-Традиция, 2000. 383 с.
4. Шевченко О. Глобальні виклики сучасності: проблема класифікації та пріоритетизації. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2017. № 1. С. 137-153. URL: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/47> (дата звернення: 10.02.2022).
5. Кирилов Ю. Є. Вплив процесів глобалізації на розвиток національних економік. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5297> (дата звернення: 10.02.2022).
6. Сморгунів Л. В. Политическое «между»: феномен лиминальности в современной политике. *Полис*. 2012. № 5. С. 159-168.
7. The Global Risks Report 2016. URL: <http://reports.weforum.org/global-risks-2016/part-1-titleba/> (дата звернення: 10.02.2022).
8. Лук'яненко Д. Г. Глобальна економічна інтеграція : монографія / ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана". Київ : Національний підручник, 2008. 219 с.
9. Стратегія розвитку Тернопільської області на 2021–2027 роки. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/strategiya-rozvytku-ternopilskoyi-oblasti-na-2021-2027-roku.pdf> (дата звернення: 11.02.2022).
10. Кривокульська Н. М. Екологічний менеджмент. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 214 с.
11. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (редакція від 12.01.2015 року) : схв. Указом Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text> (дата звернення: 11.02.2022).
12. Мельник Л. Г. Экологическая экономика : учебник. Сумы : Издательство «Университетская книга», 2001. 350 с.
13. Хилько М. І. Екологічна політика : монографія. Київ : Абрис, 1999. 363 с.
14. Чальцева О. М. Публічна політика: теоретичний вимір і сучасна практика : монографія. Вінниця : ФОР Барановська Т. П., 2017. 336 с.
15. Тарасова В. В. Екологізація економіки та екологічність виробництва в регіонах України. *Інноваційна економіка*. 2013. № 7. С. 128-133.
16. Полтерович В. М. Стратегии институциональных реформ. Перспективные траектории. *Экономика и математические методы*. 2006. Т. 42. № 1. С. 3-18.
17. Звіт щодо інструментів стимулювання зеленої модернізації промислових підприємств в країнах ЄС та в Україні. Київ, 2021. 93 с. URL: <https://mepr.gov.ua/files/%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82.pdf> (дата звернення: 11.02.2022).
18. Ріппа М., Тучак Т. Зарубіжний досвід податкового регулювання соціально-економічних процесів та можливості його використання в Україні. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/44412/1/%D0%A0%D0%86%D0%9F%D0%9F%D0%90.PDF> (дата звернення: 12.02.2022).
19. Вацьковські К. С., Гордієнко Л. Ю. Сучасні тренди змін управлінської думки. URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/22920/1/2020_%D0%92%D0%B0%D1%86_%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%81_%D0%BAi_%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%B4ie%D0%BD%D0%BA%D0%BE_1.pdf (дата звернення: 12.02.2022).
20. Mapa trendów 2019. URL: www.hatalaska.com (дата звернення: 12.02.2022).
21. Андрушко В. Т., Волошин Л. М., Микита Н. О. Богослов'я людини та природи – фундаментальна засада екологічної культури і відповідальності за світ божого створіння. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2013/23_11/380_And.pdf (дата звернення: 12.02.2022).

References

1. Bell, D. (2004), *Griadushchee postindustrialnoe obchshestvo: Opyt sotsialnogo prognozirovaniia* [The Coming Post-Industrial Society: The Experience of Social Forecasting], Academia, Moscow, Russia, 790 p.
2. Giddens, A. (1999), *A runaway World. How Globalization is Reshaping Our lives*, Profile Books, London, Great Britain, 100 p.

3. Bek, U. (2000), *Obshchestvo riska. Na puti k drugomu modernu* [Risk society. On the way to another modernity], Progress-Traditsiya, Moscow, Russia, 383 p.
4. Shevchenko, O. (2017), "Global challenges of today: the problem of classification and prioritization", *Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii*, no. 1, pp. 137-153, available at: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/47> (access date February 10, 2022).
5. Kyrylov, Yu.Ye. "The impact of globalization processes on the development of national economies", URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5297> (access date February 10, 2022).
6. Smorgunov, L.V. (2012), "Political "between": the phenomenon of liminality in modern politics", *Polis*, no. 5, pp. 159-168.
7. The Global Risks Report 2016, available at: <http://reports.weforum.org/global-risks-2016/part-1-titleba/> (access date February 10, 2022).
8. Lukianenko, D.H. (2008), *Hlobalna ekonomichna intehratsia* [Global economic integration], monograph, DVNZ «Kyiv. nats. ekon. un-t im. V. Hetmana», Natsionalnyi pidruchnyk, Kyiv, Ukraine, 219 p.
9. "Development strategy of Ternopil region for 2021-2027", available at: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/strategiya-rozvytku-ternopilskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky.pdf> (access date February 11, 2022).
10. Kryvokulska, N.M. (2013), *Ekolohichniy menedzhment* [Ecological management], TNEU, Ternopil, Ukraine, 214 p.
11. Development strategy of sustainable "Ukraine – 2020", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text> (access date February 11, 2022).
12. Melnik, L.G. (2001), *Ekologicheskaya ekonomika* [Ecological economics], Izdatelstvo «Universitetskaya kniga», Sumy, Ukraine, 350 p.
13. Khylo, M.I. (1999), *Ekolohichna polityka* [Ecological policy], Abrys, Kyiv, Ukraine, 363 p.
14. Chaltseva, O.M. (2017), *Publichna polityka: teoretychnyi vymir i suchasna praktyka* [Public policy: theoretical dimension and modern practice], FOP Baranovska T. P., Vinnytsia, Ukraine, 336 p.
15. Tarasova, V.V. (2013), "Greening of the economy and ecological production in the regions of Ukraine", *Innovatsiina ekonomika*, no. 7, pp. 128-133.
16. Polterovich, V.M. (2006), "Strategies for institutional reforms. Perspective trajectories", *Ekonomika i matematicheskiye metody*, Vol. 42, no. 1, pp. 3-18.
17. "Report on instruments for stimulating green modernization of industrial enterprises in EU countries and Ukraine", (2021), Kyiv, Ukraine, 93 p. available at: <https://mepr.gov.ua/files/%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82.pdf> (access date February 11, 2022).
18. Ripa, M. and Tuchak, T. "Foreign experience of tax regulation of socio-economic processes and possibilities of its use in Ukraine", available at: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/44412/1/%D0%A0%D0%86%D0%9F%D0%9F%D0%90.PDF> (access date February 12, 2022).
19. Vatskovski, K.S. and Hordienko, L.Yu. "Modern trends in changes in managerial thinking", available at: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/2020> (access date February 12, 2022).
20. Mapa trendów (2019), available at: www.hatalska.com (access date February 12, 2022).
21. Andrushko, V.T., Voloshyn, L.M. and Mykyta, N.O. "Theology of man and nature – the fundamental basis of ecological culture and responsibility for the world of God's creation", available at: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2013/23_11/380_And.pdf (access date February 12, 2022).